

СЕРАФИМ ДАБРОБОСАНСКИ МИТРОПОЛИТ 1766 — 1772

Ако погледамо коју било хронолошку таблицу босанских архиепископа, видећемо на свакој од њих много празних места, која се ни до данас не попунише услед недостатка историских података.

У коликој је мери историја наше цркве, нарочито у Босни, недовољно позната и стога непотпуно обрађена најбоље нам то илуструје једна жалосна чињеница што нам је до данас велики број њених архијереја остао потпуно непознат. Тако на пр., од 1532 па до 1766 г., тј. до укидања пећске патријаршије, кад су у Босну дошли фанариоти, владике грчке народности, може се сабрати готово сто година у којима су православном црквом у Босни управљали људи којима не знамо чак ни имена; још су нам мање познати њихов живот и рад и црквене прилике тог времена.

Између многих питања која чекају своје решење и одговор јесте и то: ко је дошао на дабробосанску митрополитску столицу у ономе периоду када се у Босни, као и у другим областима где је живео српски народ, смењивала врховна црквена управа, тј. када је место укинуте пећске патријаршије дошла цариградска да са својим великодостојницима замени Србе архијереје?

Тај моменат у историји босанске православне цркве (овде ће само о њој и бити речи) остао је још недовољно осветљен. Наиме, историчари не дадоше дефинитиван одговор на то: ко је био први епископ у Босни када је укинута пећска патријаршија и да ли је он по народности био Грк или Србин?

Једни, којих има највише, мисле да је тај положај заузео фанариот Данило,¹ други стављају на то место митрополита Серафима² као претходника Даниловог, док трећи овог и не спомињу као да није ни постојао.

Стога ће се овде расправљати да ли је митрополит Серафим био на босанској епископској катедри, кад је дошао и колико се на њој задржао, затим да ли је био Грк или Србин, као и све остало у вези са његовом личношћу.

Ако одбацимо прву вест о њему из 1758 године³ — у којој се износи како су се на позив „ћир Серафима“, сабрали у Цариграду сви архијереји пећске области који су се тамо затекли, да изаберу новог пећског архиепископа место Гаврила, који је своју катедру самовољно напустио — јер у њој не стоји да је тај „ћир Серафим“ босански епископ, онда ћемо навести друга три извештаја о њему из 1766 године.

Први од њих налази се на акту цариградске патријаршије у коме стоји како су управљачи васељенског престола били доведени „у велику неприлику“ ради исплате дуга пећске архиепископије, који пећски архијереји због свог сиромаштва нису могли да регулишу и врате Порти.

Грци, „побуђени божанском ревношћу и испуњени брадском љубављу, без оклевања, сав њихов дуг исплате. А у име отштете за труде и подвиге буду награђени од преви-соке владе присаједињењем и потчињењем пећске области васељенском престолу.“

Да тај њихов гест не би когод схватио као узурпацију туђих права, уз њега је била приложена и једна молба за њено укидање, потписана од неколицине архијереја из пећске области, који су се случајно затекли тога момента у Цариграду. Ови епископи имали су уз то и пуномоћи својих

¹ С. Косановић, „Српске старине из Босне“, Гласник срп. уч. др., 1873, књ. 38, стр. 141. Шематизам прав. митроп. и архид. дабробосанске за 1882, стр. 5, бр. 26, од С. К. М. Шематизам прав. митроп. и архид. дабробосанске за 1883 од С. К. М. Никифор Дучић. Историја српске прав. цркве, Београд 1894, стр. 322. Др. Рад. Грујић, Дабробосанска епархија, Народна енциклопедија, стр. 540. Др. Чед. Марјановић, Историја српске цркве, Београд 1929, стр. 83—84.

² М. С. К., Шематизам прав. митроп. и архид. даброб. за 1884—86, стр. 3, бр. 32. „Неологос“ од 6-11-1891, бр. 6466. „Источник“, 1894, стр. 221 од Ђ. П. п. „Источник“, 1898, стр. 70.

³ Весник српске цркве, 1909, стр. 758.

отсутних другога. Пуномоћ „босанског господина Серафима“ имао је скопски владика Константин.

На тој петицији као шести потписник наведен је „митрополит босански кир Серафим.“¹

Други пут сретамо његово име приликом избора новог призренског митрополита после укидања пећске патријаршије.

На овом документу такође не стоји да је он лично присуствовао томе избору, него само да је дао свој приста-нак скопском митрополиту Константину.²

Трећи докуменат о њему из исте године јесте ферман султана Мустафе III, којим овај укида самосталност српске цркве.

На овом ферману је забележено, да су пећски патријарх Калиник и још 7 митрополита из области пећске цркве дошли лично султани у његову престоницу и поднели молбу, печатима потврђену, да се пећска патријаршија присаједини цариградској. Митрополит Серафим је на њој наведен одмах иза патријарха Калиника и митрополита нишког и скопског.³

Следеће, 1767 г., наилазимо на један несигуран податак о овоме архијерију. То је, наводно, његов грчки потпис на Уставу старе сарајевске цркве испод једне белешке од егзарха Данила, у којој се говори да је те године дошао у Сарајево овај егзарх да купи приходе за цариградског патријарха.

Овде се мора констатовати једна мала чулна појава, да митрополит Сава Косановић, када је публиковао овај запис, 1873⁴ и 1882⁵ г., ни једанпут није навео да се ту налази, покрај Данилова потписа, и потпис Серафимов. Ни Д. Руварац, који се 1885 г., у једној својој расправи послужио овим цитатом, наведеним по Косановићу, не спомиње крај Дани-

¹ Др Ђ. Шафарикъ, Грађа за србску историју, Гласникъ др. срб. словесности, Београд 1855, књ. VII, стр. 174.

Богословски гласник, 1904, стр. 358—379.

Весник српске цркве, 1909, стр. 758.

² Богословски гласник, 1904, стр. 453—456.

Весник српске цркве, 1909, стр. 760—762.

³ И. С. Јастребов, Податци за историју српске цркве, Београд 1879, стр. 4.

⁴ Гласник српског ученог друштва, књ. 38, стр. 190.

⁵ Дабробосански шематизам, стр. 5.

лова имена и име Серафимово.¹ Тек 1886 г. у Дабробосанском шематизму² и 1898 г. у „Источнику“³ митрополит Косановић цитира овај запис са именима обојице архијереја. Због тога би га требало још једном преписати, да се види у колико је тачан:

Покрај споменутих података постоји о митрополиту Серафиму још шест записа, и то 4 из Босне, а два из Бугарске, који нам пружају прилично материјала за решавање постављеног проблема.

Ако их хронолошки изнесемо онда би смо ишли следећим редом:

1) Освећење цркве (или антимиња) 1766 године у селу Раткову код кључа у Босни.⁴

2) Освећење антимиња 11 септембра 1768 г. за цркву светих апостола Петра и Павла у селу Врућици код Теслића: „Сей оцѣннын антѣминскъ, ѡсѣтиса нам Ѣмѣрѣннымъ митрополитомъ Дабробосанскимъ, кѣмъ Серафимомъ влакто — 1768 — Септе: — 17 — у цркви стѣхъ апѣлъ Петра и Павла...“⁵

3) Натпис на крсту, од 13 новембра 1768 год., у православној гробљу села Јошавке код Бања - Луке: „Исусе си ка. здѣ лежить хрѣс раба божа Любца зовоми попадѣл, перѣл Гаврила Спасовића, зовоми родомъ ѡца Клана, матиже его Јована ѡ села Донѣ Јошавке, ѡ найе баналѣчке. І поживѣ васе лѣтъ, 60 . ѣ . , и роди единого сина и единѣ дащер (прест)ависе лѣтъ а г д ѣ н ѣ г а 1768... ѣ, го мѣа ноємбра, 13 ѣф. а по смрти же ел ѡсташе он . Ѣ. чеда, единѣ Димитрије и таи. вистѣ перѣи і единѣ дащер) (при азѣ свѣтлѣ... го патриарха Ѣамѣила, а при азѣ преосвѣщеннаго митрополита Серафима Дабробосански и прочаѣ. Та крѣтъ подписасѣ мѣа мана . ѣ. 8. Изѣ грѣшни перѣи Димитриѣ Поповић“.⁶

4) Запис на „Параклису Јована Рилског“, у Рилском манастиру у Бугарској, од 7 септембра 1770 године, „Изколе-

¹ Глас Истине, бр. 23, стр. 179.

² стр. 3, бр. 32.

³ стр. 70, бр. 6.

⁴ Прилог „Источнику“ за 1888 г., стр. 16, бр. 4.

⁵ Прилог „Источнику“ за 1888 г., бр. 3, стр. 11.

⁶ Љуб.-Стојановић, Стари срп. записи и натписи, Ср. Карловци 1925, кв. V, бр. 8334.

нѣмъ оца и с'поспешеніемъ сына и совершеніемъ светаго дѣла, преписахъ изъ старихъ рѣкописнихъ книгахъ сѣи ченіи параклисѣ светомѣ оца Іоаннѣ пѣстиножителю Рилскомѣ азъ смиренни митрополитъ дабробосанскіи Серафимъ къ лѣто $\neq$ $\bar{\alpha}$. $\bar{\psi}$. $\bar{\delta}$. мѣсеца септ: $\bar{\xi}$; и приложихъ егѡ въ цркви да служитъ за мою дѣшѣ грѣшнѣю. Яще бѣдетъ гдѣ погрѣшено, молю исправите, и насъ на светыхъ молитвахъ поманите, и да не просто кон егѡ извадитъ изъ цркви.¹

5) Натпис са другогъ крста изъ гробља села Јошавке, датиран са годиномъ 1772. »Іс Хс ника. Здѣ починаеть христѣ раба божи нермонахъ Георгие П. . . . с наречен . на светомъ крещенію Гавриль Епископиѣ, и роди . $\bar{\alpha}$. сына . и тон кистъ нерви и единѣ: дацера ѣ свѣмѣ житію своемѣ. Я пожнекъ всѣ лѣтъ: $\bar{\delta}$ = , а престаѣи се лѣта господна = 1772 го = числа мѣа септемра $\bar{\xi}$. $\bar{\tau}$. день. При азъ митрополитѣ Серафимѣ билскомѣ (1) и проча. Гла крѣсть подписа се лѣта господна: 1786: число: Язъ грѣшни нерви Дмитрие Попокнѣ.²

6) Други запис изъ Бугарске, последњи спомен о митрополиту Серафиму, његов потпис на кѣзи »Отечнику« рилскогъ манастира, забележенъ 1790 године. »Сви отечникъ манастира Рылскаго, да никтоже себе возметъ егѡ подъ клетвою. Серафимъ Дабробосанскіи 1790 го года.«³

Међу најважније и најинтересантније податке о овоме архијереју спадају записи изъ 1768 и каснијихъ година. Они нам откривају занимљиву и до сада непознату чињеницу, да је митрополит Серафим и у то време седео на катедри дабробосанскихъ епископа.

На основу вручичкогъ антимиѣса, натписа изъ села Јошавке и записа изъ Рилскогъ манастира, отсада ће се морати трајање његова епископства да прошири и помакне са 1768 године на даље. Исто тако мораће и историчари, који су били и сувише ригорозни у састављању хронолошкихъ таблица босанскихъ архиепископа безъ митрополита Серафима, у будуће да га приме као историску личност.

¹ Љуб. Стојановић, Стари срп. записи и натписи, Београд, 1905, књ. III, бр. 5873.

² Љуб. Стојановић, Стари срп. записи и натписи, Ср. Карловци 1925, књ. V, бр. 8418.

³ Љуб. Стојановић, Стари срп. записи и натписи, Београд, 1905, књ. III, бр. 5898.

Што се тиче прецизирања године до које се он задржао на управи босанске православне цркве, ту је тешко дати апсолутно тачан одговор.

На основу већ споменутог врућичког антиминос од 11-IX-1768 г., као и на основу натписа са крста попадије Љубице, жене јереја Гаврила Спасојевића из села Јошавке, од 13 новембра 1768 год., може се тврдити да је он у то време заиста био духовни старешина православног народа у Босни.

На темељу његовог записа на књизи „Параклису“ Јована Рилског у Бугарској, од 7 септембра 1770 године, где се он потписа као „смирени митрополитъ дабробосански Серафимъ“, као и натписа на крсту јеромонаха Гаврила Спасојевића из Јошавке од 12 септембра 1772 год., може се исто тако прихватити да је он и у то време заузимао положај дабробосанског митрополита.

Ако узмемо у обзир да запис из 1770 г. потиче лично од њега, а натпис са крста из 1772 г. од једног босанског свештеника, који је, свакако, морао знати ко је у његово време био старешина њему и његовој цркви, онда се с правом може закључити, да је митрополит Серафим и 1772 године стајао на челу православне цркве у Босни.¹

Једино је тешко прихватити претпоставку да се он на томе положају налазио и 1790 године, када се потписа на књизи „Отечнику“ у Рилскоме манастиру као „Серефимъ Дабробосански“. Њу је тешко примити из разлога што је до тога времена у Босну дошло већ неколико епископа грчке народности, и што се он не налази у својој дијецези него у туђој земљи.

Док се не би открили какви до сада непознати подаци о њему, првенствено из Босне, који би ишли у прилог његову запису из 1790 г., изгледа вероватније да је он у то време био смењен са своје катедре, било због старости (тад је мо-

¹ 1886 г. митрополит С. Косановић ставља уз њега само 1766 годину. По „Неологосу“ Серафим је био босанским епископом од 1766—1767. Ту годину усваја 1894 и неки аноним Ђ. П. П. у своме списку босанских владика. Касније 1898 г., њу прихвата и Косановић, а 1931 г. и Св. Давидовић. Нико се од њих не хтеде да осврне и да провери бар оне две кратке белешке, које доносе 1888 г. дабробосански Источник у своме прилогу о овоме митрополиту.

рао имати око четврт столећа саме митрополитске службе) или што се није допадао Грцима и Цариграду.

Није искључено да је митрополит црногорски Сава, у својем писму од 26-II-1776 г. митрополиту московскоме Платону,¹ када је навео девет српских епископских катедри, са којих су били скинути Срби архијереји и замењени Грцима, мислио под босанским митрополитом на овог Серафима, који је у то време, ако би се смели ослонити на овај извештај, био лишен своје столице.

Сад остаје да се реши последње питање: којој је нацији припадао овај митрополит?

Архимандрит Никифор Дучић био је мишљења да су потписници оне „непојмљиве молбанице“ били по народности Срби, који су се на тај корак решили само „да одрже правдједовску вјеру, па макар жртвовали јерархијска права своје пећске патријаршије.“ Сам акт султана Мустафе III, којим је укинуо самосталност српске цркве, Дучић је сматрао за турско насиље, а преношење јерархијских права српске пећске патријаршије на грчку цариградску — за незаситивост властољубивих фанариота.²

Супротно мишљење заступали су до данас сви они, који су се тог проблема дотакли (Косановић, Ђ. П. П., Св. Давидовић и др.), а Д. Руварац је још 1885 г. у том одлучно побијао Дучића.⁴

¹ Гласник срп. уч. друштва, 1867, књ. 22, стр. 358: ... „никаква епархија неимѣгѣть своего природнаго архіереѣ Сербина: но вси изгнаній и своихъ пре(с)толовъ лишениі неправосѣдѣмъ Константинополскаго Патрїарха и ихъ синода: а наихъ мѣсто ввозведеній Грекій...“

² Гласник срп. уч. друштва, 1885, књ. 60, стр. 327—329.

³ Глас Истине: Да ли су били Срби или Грци оних 8 митрополита што 1766 г. молише за укинуће пећске српске патријаршије, бр. 23, стр. 180: ...јасно је као сунце, да су само Грци епископи, који се дочепаше српских епархија, могли оне неистинитости да наводе за уништење пећске патријаршије, и уопште њено укинуће...“

...„Ваистину оних 8 епископа — Грка —, који су потписали молбу за укинуће пећске патријаршије, нису ни у сну помислити могли, да ће се после 119 година наћи српски архимандрит, ког су прса окићена разним српским орденима за српску независност, а уз то и црквени историчар, који се после 10 годишњег бављења са изворима српске црквене историје, јавно усуди одобрити тај њихов — са српског гледишта — издајнички рад...“

Несумњиво је да се још не може дати дефинитиван одговор на питање, којој су народности припадали свих осам потписника те молбе, али се исто тако не може тврдити да су сви морали бити Грци, као што је мислио Руварац, нити опет Срби, као што је веровао Дучић.

На основу података којима до сада располажемо можемо тврдити да је митрополит Серафим био Србин.

1) Пре свега, споменути запис врућичког антиминос, на коме се он потписао славенским писмом и служио српским језиком, што нису чинили касније епископи фанариоти, може се узети као један доста озбиљан аргуменат за доказ његовог српског порекла.

Да је његов потпис на антиминосу аутентичан, т. ј. да сам запис потиче лично од њега, а не од неког члана његове свите, ког придворног свештеника, у случају да је он био Грк па да није знао српски језик, служи нам као доказ црквена пракса, по којој се освећење антиминоса, уношење података у њега и стављање потписа увек лично вршио сам архијереј који би обавио то чинодејство. Затим саме речи „Ѡстыисл нами“ показују да их је написао он својеручно, јер се из њих види да је антиминос освећен за нас преко њега, т. ј. од њега који то пише.

2) Да је био Грк морала би да нас зачуди његова велика толерантност према нашем писму и језику, коју он није смео да има ако је хтео да буде један од реализатора фанариотских намера, које су и допринеле да се убрза пропаст српске црквене самосталности. У противном његова толерантност одударала би од политике, коју су водили грчки епископи у нашим крајевима.

3) Предходно истакнута проблематичност његова потписа на Уставу старе сарајевске цркве не може да служи за доказ да је митрополит Серафим био грчког порекла. Чак и ако се потписао грчки, то не мора да значи да је био Грк, него само да је знао грчки језик. Тако се на пр. краљ Радослав на својим повељама потписивао грчки, дао је ковати новац по грчком узору и са грчким натписима, па је опет био Србин.

4) Да историчари прогласе Грком митрополита Серафима, сем поменутог потписа највише је допринело и то, што се његово име налази на оним документима, који се односе на

укидање пећске патријаршије. Због тога ћемо се, овом приликом, мало опширније на њима да задржимо.

Пре свега, код анализе истих морају се нагласити два факта, који се на први поглед запажају.

а) Султанов ферман и патријаршиски извори не слажу се у томе, што први изрично наглашава да је пред султана изашло лично осам људи, потписника те молбе, од којих је један био и митрополит босански Серафим, док по патријаршиским податцима нису сви особно ишли пред султана, него само неки, међу којима није био Серафим, јер је њега овом приликом заступао опуномоћени скопски митрополит Константин.

б) Неки од наведених потписника нису могли бити за укидање пећске патријаршије из простог разлога, што су тек касније ступили на катедре у име којих су тражили њено укидање. То је на пр. случај са митрополитом херцеговачким Антимом и призренским Гаврилом.¹

С обзиром да је прави узрок уништења српске патријаршије лежао, *de facto*, у жељи грчке цркве да подчини под своју јурисдикцију српску патријаршију, као што је то у погодним моментима чинила и са другим црквама, онда је јасно да њена пропаст не лежи у овој молби, нити у хипотетичним потписима осам или десет митрополита.

Самосталност српске цркве, с обзиром на разне околности у ономе историском тренутку, била је доведена у питање и без ових потписа, а њена независност била би укинута и без ове молбе. Потписи на њој нису били много потребни султану, нити је он морао проверавати њихову оригиналност да би донео своје решење, јер за њега је играла важнију улогу величина плаћене цене и обећана верност грчких епископа његову царству, који су имали да наследе српске владице, вечно спремне на устанке и буну.

Тешко је веровати да се султан при доношењу своје одлуке руководио интересима српског народа и напретком православља, као што је тешко говорити о правној снази једног решења, које је уследило дејством интрига и новца.

Шта више, потписници и подносиоци ове молбе султану нису морала бити чак ни иста лица, јер никакав терет није

¹ Д. Руварац, О укидању пећске патријаршије и њеном наслеђу, Ср. Карловци 1904, стр. 33—35.

био да се на молби наведу имена архијереја из српских крајева, а да је однесу падишаху неколицина придворних митрополита, каквих је око цариградског патријарха било и сувише.

Ако ова молба није била потребна султану, била је потребна некоме другом, у овом случају „Матери цркви“, да би иста бар формално оправдала свој нематерински поступак пред савременицима и историјом.

Још је 1855 године Јан Шафарик¹ истакао да су цариградској патријаршији била потребна ова три акта о укидању српске црквене независности као правни документи, на основу којих је она држала под својом управом пећску црквену област. За то их је она и чувала, иако није показала у томе погледу исту бригу према другим документима, који су се односили на српску цркву пре 1765 године.

Из тих разлога не може се прихватити без икакве подозривости и сумње оригиналност потписа на тим актима, а најмање се сме на основу неке пуномоћи ове врсте прогласити Грком и издајником српске ствари овај босански архијереј.

5) У прилог грчким изворима не иде ни то, што они не знају ни колико је времена провео овај митрополит на дабробосанској епископској катедри.

По „Неологосу“, као што смо већ видели, он се је на њој задржао од 1766—67 године, а по домаћим подацима много дуже. С правом би се могло захтевати од цариградске патријаршије да зна мало више бар о човеку који је био члан њеног синода, њен депутат султану и потписник једног акта који је само њој ишао у прилог.

6) Најглавнији и најјачи доказ да је овај архијереј био по народности Србин јесте већ споменути параклис Јовану Рилскоме и цитирани запис из њега од 1770 г.

Лепота и чистоћа нашег језика, које нам пружа овај докуменат, а које прави Грк покрај најбољег труда и вољеника не би могао да постигне, затим сам факат да он пише, односно преписује славенску књигу, да се служи нашим писмом и употребљава наш језик, уз то и његова два потписа из 1770 и 1790 г., — несумњиви су докази, покрај већ наведених, да он није био Грк већ Србин, и то последњи Србин на дабробосанској митрополитској столици.

¹Гласник др. српске словесности, св. V стр 170—171.

Овом приликом потребно је истаћи једну чињеницу: достојну пажње и признања, наиме факат да митрополит Серафим поклања пажњу књизи, доприноси њеном ширењу улажући и свој лични труд.

Кад је умро, где је сахрањен, кад и зашто је напустио владичански престо, зашто се склонио баш у Рилски манастир (ту би требало потражити и његов гроб),¹ још до данас остаје нерешено и непознато, као и многи други моменти из његова живота.

Свешозар Душанић